

DİJİTAL MECRALARDAKİ GÖZETLEME PRATİKLERİ VE ANNELİK(LER): “ÇOCUKLARA YARIŞ ATI GİBİ DİYORUZ AMA BİZ EBEVEYN OLARAK DAHA ÇOK YARIŞIYORUZ”¹

Sibel Ezgin Ağılı²

Öz

Teknolojinin hızla gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte dijital mecralar, farklı kesimlerden insanları bir araya getirmekle birlikte anne olan kadınların da görünür olmasını mümkün kılmıştır. Annelerin dijital mecralarda görünür olması, annelik kavramının çok boyutlu bir şekilde yeniden tartışılmasını gerektirmektedir. Bu araştırmada ise gözetim, iktidar ve özne kavramları temelinde dijital mecralardan biri olan Instagram’da anneliğin nasıl inşa veya yeniden inşa edildiğini ortaya çıkarmak amaç edinilmiştir. Ayrıca, anneler arasındaki konumlanmaların ve karşı duruşların incelenmesi de önemli bir odak noktası olmuştur. Çalışma kapsamında, annelik deneyim ve pratikleriyle ilgili yoğun paylaşımlarda bulunan on üç annenin Instagram profillerindeki hem yazılı hem de görsel içerikler ve aynı zamanda gözetleyen-gözetlenen ilişkisini de ortaya koymak adına annelerin paylaşımlarının altında yer alan takipçi annelerin yorumlarının içeriği incelenmiştir. Örneklem kapsamındaki annelerin profillerindeki içerikler ve yorumlar söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, bilim ve bilgi içeren, mükemmel annelik ideolojisini besleyen, rekabeti içeren *hegemonik anneliğin* inşasının varlığını ortaya koymuştur. Bununla beraber *edilgen annelik*, *gelenekçi annelik* ve *yargılayıcı annelik* özellikleri de tespit edilmiştir. Ayrıca hiyerarşik konumlanmaların, yargılamaların ve rekabetin dayanışmayı bozan bir şekilde, anneler arasında iktidar mücadelelerine ve çatışmalara yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Annelik, gözetim, hegemonik annelik, dijital annelik.

¹ Bu çalışma Prof. Dr. Muammer Tuna tarafından yürütülen, 2017 tarihinde Aralık ayında tamamlanmış olan “İktidar Alanlarının Kesişiminde ve İlişkiselliğinde Annelik Algı ve Pratikleri: Blogger Anne(lik)ler” başlıklı doktora tezi esas alınarak ve revize edilerek hazırlanmıştır. (Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye, 2017). Sayın Prof. Dr. Muammer Tuna’ya danışmanlığı ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

² Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, sibel.ezgin@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1403-9163

SURVEILLANCE PRACTICES AND MOTHERHOOD(S) IN DIGITAL MEDIA: “WE CALL CHILDREN LIKE RACE HORSES, BUT AS PARENTS WE COMPETE MORE”

Abstract

With the rapid development of technology and the widespread use of the internet, digital media have made it possible for women who are mothers to be visible while bringing together people from different segments. The visibility of mothers in digital media requires a multi-dimensional re-discussion of the concept of motherhood. This study aims to reveal how motherhood is constructed or reconstructed on Instagram, one of the digital media, on the basis of the concepts of surveillance, power and subject. In addition, examining the positioning and counter-positions among mothers has also been an important focus. Within the scope of the study, the pages of the Instagram profiles of thirteen mothers who post intensively about their motherhood experiences and practices, both written and visual content, as well as the content of the comments of the follower mothers under the posts of the mothers in order to reveal the observer-observed relationship. The contents and comments in the profiles of the mothers in the sample were analysed by discourse analysis method. The findings revealed the existence of the construction of hegemonic motherhood, which includes science and knowledge, feeds the ideology of perfect motherhood and includes competition. In addition, subjectivities of passive motherhood, traditional motherhood and judgemental motherhood were also identified. It was also concluded that hierarchical positioning, judgements and competition lead to power struggles and conflicts between mothers, disrupting solidarity.

Keywords: Motherhood, surveillance, hegemonic motherhood, digital motherhood.

GİRİŞ: ANNELİK VE ANNELİK ÜZERİNE TARTIŞMALAR

“Annelik”, da Silva tarafından (2023, s. 62) geniş anlamda “anne olma durumu” olarak tanımlanmakla birlikte, aynı zamanda o, “anne”yi; doğum yapabilen veya dişil cinsiyet kimliğine sahip olan, aynı zamanda çocuk yetiştirmekten sorumlu olan bir kişi olarak tanımlar. Bununla beraber anneliğin sosyal ve ekonomik olarak tanımlandığını da ifade eder. Silva’nın bu ifadeleri anneliğin sosyal, kültürel, ekonomik boyutları da kapsadığı sonucuna götürmektedir.

Tarihi süreçte “çocukluğun icadı”, diğer bir ifadeyle çocuğun ailenin merkezi konumuna yerleşmesi ile beraber (da Silva, 2023) ev kadınlığından ziyade kadınlar için annelik kimliği toplum tarafından önem kazanmaya başlamıştır ve “kadın demek anne demek”tir söylemi üretilerek kadınla annelik eşdeğer tutulmuş böylece toplumsal düzlemde kadının ontolojisi annelik üzerinden kurgulanmıştır (Sever, 2015, s. 72-84). Bu toplumsal ve kültürel inşaya karşılık kadınlara biçilen annelik kimliği feminist tartışmaların ve kadın araştırmalarının konusu haline gelmiştir. Özellikle 1960’larda yükselen ikinci dalga feminizm anneliğin kültürel bir inşa olduğu üzerinde durarak annelik olgusunu tartışmaya başlamıştır. De Beauvoir (1970) kadının anatomik özelliklerinin aynı zamanda onun ‘bedensel yazgısı’nı da belirlediğini vurgulayarak anneliği, kadınların özgürleşmesinin önünde bir engel olarak görür. Beauvoir’un bedensel yazgı ile tartıştığı kadınlığa biçilen roller mevzusunu feminist yazarlardan Betty Friedan, “adı olmayan sorun” nitelendirmesiyle tartışmaya açmıştır. O, eğitilmiş, orta sınıf kadınlardan oluşan modern kadınların, ev içerisinde eş, anne, hemşire, çocuk gelişim uzmanı, beslenme uzmanı, eğitimci olma gibi zorlukları yüklenmek durumunda kaldıklarını dile getirmekle birlikte, bu durumu ‘adı olmayan sorun’ şeklinde adlandırmıştır (1983, s. 30). Friedan, asıl olarak ev kadınının sorunlarını dile getirmekle birlikte kadınların çocuk gelişimi, eğitimi ve bakımı sorumluluklarına değinmesiyle örtük olarak annelik olgusunu da tartışmaktaydı. Badinter (1992) ise “anneliğin” ve “annelik sevgisi”nin içgüdüsel olduğunu ileri süren özcü yaklaşımları eleştirmiştir. Nitekim 1990’lı yıllarda Shoran Hays, Batı’daki kadınların annelik kimliğini ve anneliğin nasıl kültürel olarak inşa edildiğini, “yoğun annelik” kavramı ile tartışmıştır. Yoğun annelik kavramı ile beraber Shoran Hays, kadınların toplumda, çocuklarını izleyen, temizliğine dikkat eden, çocuklarıyla oynayan birincil bakıcılar olarak kabul edildiğini ifade etmekle birlikte, mükemmel bir çocuğu yetiştirmek için mükemmel bir anne olma baskısı yaşadıklarını ifade eder (Hays, 1998). Douglas ve Michaels, (2004) ise mükemmel annelik söylemlerine yönelik eleştirilerini “yeni annecilik” “new momism” kavramı ile tartışmaya açmıştır. Aynı şekilde onlar da bir annenin çocuklarının tüm fiziksel, psikolojik, duygusal, entelektüel ihtiyaçlarını 7/24 karşılayabilecek potansiyelde olmasının beklendiği üzerinde dururlar ve yazarlar, telepatik güçlere sahipmiş gibi toplumun kadınlardan çocuklarının ihtiyaçlarını dile getirmeden anlayabilme kapasitesine sahip olmalı beklentisini de dile getirmişlerdir. Görülmektedir ki kadınların annelik kimliği ve rolünün kültürel olarak yeniden üretilerek kadınlar üzerinde baskı oluşturması sonucu, annelik, “new momism”, “yoğun annelik” vb. kavramlarla farklı zamanlarda tartışmaya açılmıştır.

Dijital Mecralarda Anneler

1980’li yıllarda internetin yaygınlaşması ile beraber toplumların değişiminde etkili olan dijitalleşme hem bir mekân hem de bir araç olarak anneler için önemli hale gelmiştir. Nitekim geleneksel, toplumsal ve kültürel yapıda kadınlar annelikle ilgili bilgi ve tecrübeleri, ilk olarak özel alanda, diğer bir deyişle ailenin diğer kadınlarından, akrabalık, komşuluk ilişkilerinden edinirken; teknolojinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşması, üstelik gelenekselliğin de çözülmesi ile birlikte annelik icraları dijital alanlarda paylaşılabilecek hale gelmiştir (Aktaş, 2019, s. 259-269). Annelerin internet üzerinde en yaygın olarak kadınların çocuk bakımı, çocuk yetiştirme, çocukla iletişim gibi annelik bilgi ve deneyimlerini paylaştıkları ve diğer annelerle annelikle ilgili konuları tartışabildikleri dijital bir alan

olan anne bloglarında ve Facebook, Instagram, Twitter gibi sosyal ağlarda da annelik kimliği ile profil oluşturdukları görülür. Annelerin sosyal ağlardaki varlığı, birbirleri arasında farklı diyalog türleri geliştirmelerini sağlamıştır (Ezgin-Ağilli, 2017, s. 134).

Böylece teknolojik gelişmeler annelikle ilgili çalışmaların boyutunu değiştirmiştir ve konuyla ilgili farklı görüşleri savunan birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bir yandan dijital alanların kadınların annelikle ilgili konuları dile getirmesi ve annelikle ilgili sorgulamalar yapmasını mümkün kılan bir mecra olarak vurgulayan, bir nevi annelik aktivizmini gerçekleştirebilecekleri bir alan olma potansiyellerini öne çıkaran (Koeber, 2001; Lopez, 2009) ve anneler arasındaki dayanışmayı sağlama gibi bir işlevsel yönünün olabileceğini (Orton-Johnson, 2017) ifade eden çalışmalar bulunmaktadır. Öte taraftan dijital alanlardaki annelik, “Alpha Mom” (Alfa Anne) kavramı ile tartışılır olmuştur. Lang’a göre (2008, s. 2-3) bu anne konumu, medyanın annelik ve kadınlık üzerindeki normalleştirici etkileri ile annelerin kişisel ya da yerel deneyimleri arasındaki gerilimi simgelemektedir. Onun ifadesiyle, *Alpha Mom* kavramı ilk olarak, 2004 yılında Alpha Mom TV için bir marka stratejisi olarak ortaya atılmış olsa da o zamandan itibaren çağdaş toplumda “iyi” anne kriterlerini tanımlamak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Lang, 2008, s. 2-3). Horotovitz’in tanımına göre (2007) alfa anneler, ortak bir hedefi olan eğitilmiş, teknoloji konusunda bilgili, A Tipi³ kişilik özelliklerine sahip annelerdir. Ona göre, *Alpha Mom*, çoklu görevlerin üstesinden gelebilen, çocuk merkezli ve çocuğunu el üstünde tutan mükemmel bir annelik tanımıdır. Özellikle evden çalışan anneler, sabah 8’den çocukları yatıncaya kadar hem bilgisayardan işlerini yürütecek zaman dilimlerini belirlerler hem de çocuklarla geçirecekleri zamanları ayarlarlar. Çocuklarını uyuttuktan sonra ise tekrar bilgisayar üzerinden projelerine yönelik çalışmalarını gerçekleştirirler (Horotovitz, 2007). Lang’a göre günümüzün *Alpha Mom*’u teknoloji kullanımında yetkindir ancak aynı zamanda son elli yıllık idealize edilmiş annelik standartlarının bir bileşimidir ve bu nedenle önceki kavramlar kadar “ideal” veya “mükemmel” bir anneliği tanımlar. Sanki toplum, geçmişteki her kültürel modelin en zor, en talepkar yönlerini seçmiş ve onları çağdaş anneler için, ulaşılması mümkün olmayan yeni bir kimliğe kanalize etmiş gibidir (2008, s. 5). Bununla beraber, Lang’ın deyimiyle (2008, s. 6) medyanın günlük hayattaki yaygınlığının eylemlerimiz, düşüncelerimiz ve kendimiz üzerinde bir etkisi bulunmaktadır; o, bu kadar yaygın olarak iletilen ideolojilere ve dahası annelik söylemlerine maruz kalmaktan kaçınmanın zor olduğunu belirtmektedir. Medya, annelik söz konusu olduğunda belirli yaşam, davranış ve hatta oluş standartlarını ayrıcalıklı kılmak için incelikli, manipülatif bir güce sahiptir ve medyanın bu güç aracılığıyla mükemmel anneliği normalleştirmektedir (Lang, 2008, s. 6). Dijital alanların annelerin annelik yapma pratikleri üzerinde etkili olduğu ve annelerin kendilerini denetlemesine neden olduğu, yoğun annelik ideolojisini normalleştirdiği ve yeniden inşa ettiği üzerine farklı çalışma sonuçları da bulunmaktadır (Chen, 2013; Chae, 2015).

Bununla beraber Türkiye’deki literatürde de annelik ve dijital mecralardaki annelerle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Gürçayır-Teke (2014, s. 45-46), blogger anneler ile ilgili çalışmada annelerin bilgi edinme ve bilgi paylaşma yollarının değişime uğradığını vurgulamıştır ve blogger annelerin çocuk bakımı ve eğitimi konularında uzmanlaştıkça kendilerini “yetersiz” hissettiklerini ortaya koymuştur. Yine Yelsalı Parmaksız (2012) annelik kimliğini ve anneliğin değişimini blogger anneler üzerinden araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin cinsiyetlendirilmiş özne konumu temelinde diğer annelerle özdeşlik kurduğu ancak bununla beraber

³ A Tipi kişilik psikolojide hırslı, rekabetçi az zamanda çok iş yapmaya istekli, kendilerini ispatlama ihtiyacında olan, sürekli artan hedefler belirleyerek ulaşamayacaklarının ötesinde hedefler belirleyen, başarılı olma eğiliminde olan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır (Durna, 2010).

blogger annelerin özel ve kamusal yaşamlar arasındaki sınırları zorlama potansiyeline sahip olduğu ve böylece yeni medyanın politik bir alan olarak kullanılabileceği sonuçlarına ulaşmıştır. İşözen ve Özkan, (2021) çalışmalarında, sosyal medyadaki annelik imajlarının, sosyal medyayı takip eden annelerin, annelik kimliğine ilişkin algılarını olumsuz yönde etkileyerek kendilerini “merhametsiz”, “güçsüz” ve “isteksiz” bir anne olarak tanımlamalarına neden olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Oflaç ise (2015, s. 341) annelik bloglarını incelediği çalışmada, blogger annelerin toplumsal ‘kanaat liderliği’ rolü üstlenmekte olduğunu ileri sürmüştür. Aynı zamanda o, kadınların etkileşimde buldukları online platformlarda çalışan ve çalışmayan anneler ile anne olan ve olmayan kadınlar arasında bir çatışma görüldüğünü ve böylece blog alanlarının annelik savaşlarının (mommy wars) bir alanına dönüştüğünü de ifade eder (Oflaç, 2015, s. 346-347). Annelikle ilgili çalışmalara yer verilmekle birlikte bu çalışmada ise gözetim, iktidar, özne kavramları temelinde, dijital mecralarda -özellikle de Instagram’da- anneliğin nasıl yeniden üretildiği ve nasıl annelik öznellikleri inşa edildiği üzerine odaklanmak amaç edinilmiştir. Bu amaç çerçevesinde dijital mecralarda annelik karşılaşmaları ve etkileşimleri de irdelenmiştir. Bu anlamda gözetim, gözetleme, iktidar kavramlarını da açıklamak uygun görülmüştür.

1. GÖZETİM, GÖZETLEME, ÖZNE VE İKTİDAR

Toplumsal cinsiyet açısından aile içinde iktidar sahibi özne ‘erkek özne’ olarak kabul görmektedir. Erkek özne modern dönemde de geçmişten bugüne devam edegelen geleneksel kadınlık rollerini kadınlardan beklemektedir (Ezgin Ağılı, 2017). Kadınlara atfedilen roller, özellikle de aile içinde sadece annelikle ilişkilendirilmesi, kadının erkek özne veya egemen özne tarafından denetlenmesine ve nesneleştirilmesine neden olmaktadır (Bilgin, 2016, s. 223). Böylece, geçmişten bugüne eril iktidar, cinsiyetçi söylemleri tekrarlamaktadır ve yeni taktikler ve stratejilerle kadını denetlemeye, disipline etmeye ve tahakküm altına almaya devam etmektedir (Kaylı-Şaşman, 2013, s. 35). Kadınların disipline edilmesi ve denetlenmesini anlamak için bu modern dönemin iktidar mekanizmalarına ve stratejilerine bakmak gerekir. Foucaultcu perspektiften bakıldığında modern öznenin kurulmasında bireyi kapana sıkıştıran iktidar mekanizmalarının önemi büyüktür.

Modern dönemle beraber, güç sahibi kişiler, geleneksel ve daha sert iktidar kurma pratiklerinden aşamalı olarak uzaklaşarak, incelikli “boyun eğdirme ve tabi kılma teknikleri” adı verilen acısız, etkili ve verimli yöntemleri keşfetmişlerdir (Foucault, 2014a, s. 27, 64). Foucault, iktidarı makro düzeyde, yani yönetenlerle yönetilenler arasındaki bir durum olarak değil, mikro düzeyde bir ilişki biçimi olarak ele almaktadır. Ona göre iktidar, bir kişiyi bir davranışı gerçekleştirmeye ikna etme sürecidir. Bu ilişki biçimi, polis-vatandaş arasındaki ilişkiyi olduğu kadar ebeveyn-çocuk ilişkisini de içerir. Bu nedenle, iktidar her yerdedir, herhangi bir yerden gelebilir ve tek bir merkezi otorite olan devlet gibi bir yapıdan oluşmaz; taktiksel söylemler yoluyla kurulurlar (2007, s. 71-72). Bununla beraber modern dönemde iktidarlar, incelikli “boyun eğdirme ve tabi kılma” tekniği olarak bakışa ve gözetlemeye önem verirler (Foucault, 2012, s. 95). Çünkü bakış ve gözetim, şiddeti içermeyen, bireyleri disipline eden ve iktidarın egemenliğine tabi kılan etkili bir yöntemdir (Foucault, 1992, s. 214). Aynı zamanda gözetleme pratikleri, hem iktidar sahibi (gözetleyen) öznenin hem de (gözetlenen) nesneleştirilen öznelerin inşasında önemli bir faktör olarak kabul edilir. Bununla beraber gözetleme bireylerin psikolojilerine odaklanan bir disipline etme taktiğidir. Çünkü bireyler, psikolojik olarak etkilenip, başkaları tarafından izlendikleri düşüncesiyle davranışlarını kontrol etmeye başlarlar (Layder, 2006, s. 140-141). Foucault’nun da ifade ettiği gibi “gözetleyen bir bakış ve bakışın ağırlığını üzerinde hisseden herkes, bakışı öyle içselleştirir ki, sonunda kendini gözleme noktasına varır; böylece herkes kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetlemeyi işletecektir” (Foucault, 2012, s. 95). Sürekli gözetim altında kalmak ise zamanla gözetlenen bireylerin de iktidara dâhil olmasına neden olur (Dolgun, 2008, s. 35).

Diğer yandan teknolojik ağların ve yoğun medya kullanımıyla beraber bireylerin günlük yaşantıları gözetim ve denetimle iç içe geçmiştir. Bu bağlamda yeni medya, aynı zamanda bir gözetim mecrası niteliği taşımaktadır, ki bu da yeni medyayı bir tür iktidar mekanizması olarak işlevsel kılmaktadır. Özellikle hapisane veya hastane gibi fiziksel mekanlarla sınırlı kalan geleneksel gözetim uygulamaları ve iktidar stratejileri, teknolojik ilerlemelerin hız kazanmasıyla internet ve dijital platformlara yönelmiştir (Ezgin-Ağilli, 2017, s. 281). Layder’ın da Mark Poster’den aktardığına göre (2006, s. 141) enformasyon çağında bilgisayarlar, hastane, hapisane gibi kurumlardaki ‘disiplin ve kontrol ilkelerini’ beslerler. Bu minvalde 20. yüzyıl sonlarına doğru bilgisayar, disiplinin yayılmasını sağlayarak mekânsal sınırlamaları yıkar. Böylece disiplinin uygulandığı uzamın koordinatları da değişim göstermiş, artık sadece geometrik binalar içerisindekiler yerine mekân sınırı olmayan bakışlar da disiplin, kontrol ve denetleme fonksiyon göstermektedir.

2. İKTİDAR VE BİLGİ/UZMAN BİLGİSİ İLİŞKİSELLİĞİ

İktidar için bilginin önemine dikkat çeken Foucault’a göre, bilgi bir çeşit denetleme mekanizmasıdır ve iktidar bilgiyi, kişilerin bedenini, davranışlarını, eylemlerini denetlemek, eğitmek ve şekillendirmek amaçlı olarak kullanılmaktadır (Uzun, vd., 2002, s. 725). Bilgi ve iktidar ilişkisinde en önemli gelişme ise, 18. yüzyılda tıbbi bilginin sınıflandırılmasına yönelik büyük bir çaba sarf edilmesi ve hastalıkların cinslerine göre gruplandırılmasıdır. Böylece iktidarlar insanların bedenini müdahale ve kontrol etmeye başlamışlardır (Foucault, 2014b; Foucault, 2002). Hastalıkların sınıflandırılmasına uygun olarak hastaneler, dispanserler ve tıp mesleği düzenlenmiştir. Bunların içinde çocuk ve yeni doğan sağlığı alanı modern dönemde ayrıcalıklı bir öneme sahip olmuştur. Çocuk sağlığının önemine istinaden halk sağlığı kampanyaları yürütülmüştür (Foucault, 2002, s. 190-191). Çocukların sağlığının kadim bir mesele haline gelmesinin nedenlerinden biri ulus devlet yöneticilerinin, devletin bekasını ve ülkenin nüfusunu düşünmeleridir (Lupton & Barclay, 1997, s. 36). İktidarlar devletin devamlılığı ve nüfusun sürdürülebilirliği için çocuğa verdikleri önem kadar kadın bedeni ve annelik kimliğine yönelik de artan bir ilgiyi benimsemeye başlamışlardır. Böylece sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmesi adına, kadınların bedeni ve davranışları bilim, bilgi ve uzmanların denetimine tabi tutulmuştur. Nitekim Foucaultcu manada *dispositif* adı verilen, tıp, sosyoloji, psikanaliz ve psikiyatri yeni iktidar mekanizmalarının ortaya çıkmasıyla (Fraise & Perrot, 1993, s. 22) birlikte kadınlara annelikle ilgili hakikatler dayatılmıştır. Annelik kavramı ve annelik pratikleri üzerinde uzman bilgilerinin iktidarı bulunmaktadır. Çocuk sağlığı ve gelişimi üzerine bilimsel bilginin gelişimiyle annenin rolü ve davranışlarının etrafını saran yönergelerin de çoğalmasıyla birlikte, artık 19. yüzyılda çocukların sağlığı anneler tarafından başarılması gereken önemli bir hedef haline gelmiştir (Lupton & Barclay, 1997, s. 38). Bu minvalde toplumsal düzlemde iyi/kötü, sorumlu/sorumsuz, başarılı/başarısız annelik gibi birçok karşıtlık üzerine kurulu söylemler üretilerek kadın ve bedeni denetim altına alınmıştır (Bayraktar, 2011, s. 33-35).

3. ARAŞTIRMANIN METODU VE METODOLOJİSİ

Bu çalışmada bir iktidar *dispozitif*i olan gözetim ve gözetleme çerçevesinde dijital alanlardan biri olan Instagram’daki annelik meselesine odaklanılmıştır. Buna göre bir yandan Instagram’da anneliğin nasıl yeniden üretildiği ve nasıl annelik öznellikleri kurulduğu, diğer yandan gözetleme pratikleri çerçevesinde annelerin birbiriyle ilişkileri ve etkileşimlerine odaklanarak Instagram’daki kamuya açık ve annelikle ilgili bilgi ve deneyimlerini paylaşmak üzere profil oluşturan annelerin onları gözetleyen anneler üzerindeki etkilerini ve konumlanmalarını yine Instagram annelerinin profillerindeki paylaşımlarının altında yer alan yorumların içeriğini analiz ederek anlamaya çalışmak amaç edinilmiştir. Ayrıca karşı söylemlerin izleri de sürülmüştür.

Bu çalışma nitel araştırma olanaklarından faydalanılarak yürütülmüştür. Nitekim Kümbetoğlu, kadın çalışmalarında ve feminist araştırmalarda kadınların deneyimlerinin, pratiklerinin anlamlarını açıklamak amaç edinildiği için bu araştırmaların yorumlayıcı yaklaşıma yakın olduğunu belirtir. Bununla birlikte o, pozitivizm ve niceliksel yöntem ile kadın sorunlarının önemini ve kadınların gerçek deneyimlerini yansıtabilmenin mümkün olmadığını ve kadın çalışmalarında nitel araştırma tekniklerinin kullanılması gerekliliğini vurgular (2012, s. 55- 62). Tanesini'ye göre, kadınların deneyimleri, toplumsal hakikatin kurgulanma süreçlerini ve mevcut ideoloji tarafından doğal olarak kabul edilen olguların arkasında yatan kültürel nitelikleri anlamlandırmayı sağlar. Bu nedenle deneyimlerden yola çıkarak araştırma yapmak, baskı veya iktidar teknolojilerini anlamada fonksiyoneldir (2012, s. 186). Bu bağlamda feminist metodoloji çerçevesinde oluşturulan bu çalışmada da kadınların yeni medyada paylaştıkları annelik deneyimleri, annelik icraları inceleneceğinden ve aynı zamanda kadınların deneyimleri iktidar ve özne, gözetim kavramları ile anlaşılmasına çalışıldığından dolayı nitel araştırmanın olanaklarından faydalanılması uygun görülmüştür.

Araştırma Alanı ve Örneklem

Günümüzde teknolojinin de gelişimiyle kadınların anneliğe dair bilgi ve deneyimlerini online ortamlarda paylaşmaları annelik deneyimlerinin genel görünümü sunmaya imkân tanımaktadır. Dijital mecralarda en yaygın kullanılan sosyal ağlardan biri de Instagram'dır. "Statista'nın 2020 yılı istatistiki verilerine göre Instagram dünyadaki en popüler 6. sosyal ağ; App Store verilerine göre, Youtube'dan sonra en çok indirilen 2. uygulama olmuştur. Platforma günlük yüklenen fotoğraf ve video sayısının ise 100 milyondan fazla" olduğu belirtilmiştir (Hoşgör, 2023). Bununla beraber Instagram'a gençler, kentte yaşayan bireyler gibi farklı gruplar ilgi göstermekle birlikte yüksek ilgi gösteren gruplar arasında kadınlar da bulunmaktadır (Huey & Yazdanifard, 2014). TÜİK 2023 yılı "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" verilerine göre de Türkiye'de kadınların %59, u Instagram kullanmaktadır. Bu çalışmada Instagram'da annelik profili oluşturan, aktif olarak deneyimlerini kamuya açık bir şekilde paylaşan kadınların annelik pratiklerini, düşünce, duygu ve deneyimlerini incelemek ve aynı zamanda paylaşımların altındaki yorumlar aracılığıyla takipçi annelerin düşünce ve duygularını ve aynı zamanda gözetleyen ve gözetlenen anneler arasındaki etkileşimi analiz edebilmek için Instagram annelerinin profillerinde yer alan fotoğraf, video, metin paylaşımları ve paylaşımların altında yer alan yorumlar veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki annelik, bebek bakımı ve çocuk yetiştirilmesi konusunda paylaşımlar öncelikle blog⁴ alanlarında başlamıştır. Bununla beraber daha önceki yıllarda blog sahibi olan anneler, bloglardan ziyade artık Instagram profillerini bir blog niteliğinde kullanabilmektedirler. Böylece profilleri örnekleme dahil edilen annelerin bir kısmı blogger anne olarak tanımlanan annelerden oluşmaktadır. Annelerin birçok dijital alanı kullanmalarından dolayı bu çalışma boyunca dijital anneler olarak tanımlanması uygun görülmüştür.

Örnekleme ulaşım ise Instagram üzerinden gerçekleştirilmiştir. 2010 yılının Ekim ayından itibaren kullanılmaya başlanan Instagram, hem fotoğraf hem de video paylaşımına imkân tanımaktadır (Çelen & Tuna, 2018, s. 414). Nitekim Instagram, içerik oluşturulması veya içeriklerin/paylaşımların izlenebilmesi için çeşitlilik sunmaktadır. Instagram'ın ana sayfasında yer alan post (gönderi), Instagram profillerinin üst kısmında yer alan ve günlük paylaşımlardan oluşan hikaye

⁴ "Web günlüğü", "çevrimiçi günlük" gibi Türkçe karşılıkları bulunan bloglar, etkileşimli kullanımı destekleyen bir şekilde tasarlanan ve genellikle tek bir kişi tarafından yönetilen kişisel bir internet sitesi türü olarak tanımlanabilir. Blog yazarı ise (blogger), bir blogu tasarlayan, güncelleyen, kişisel hikayeleri veya belirli bir konu hakkında içerik oluşturan, yazan ve aynı zamanda ve paylaşımında bulunan kişiyi ifade eder (Varol ve Tayanç, 2014). Anne blogları ise kadınların çocukları ile anılarını, yaptıkları etkinlikleri, deneyimlerini paylaştıkları, kimi zaman da ürün tanıtımı yaptıkları dijital mecralardır (Gürçayır Teke, 2014)

(story), 1 dakika ile 60 dakika arasında süren viedolar ve canlı videoları da kaydedip yükleme özelliği olan IGTV, kısa videolarla oluşturulan reels bulunmaktadır. Ayrıca fotoğraf veya video içeriklerinin yan kısmında açıklama (metin) yazma özelliği ve paylaşılan gönderilere yorum yapma olanağı da bulunmaktadır. Bununla birlikte tüm içerikler paylaşılırken belirli bir konu hakkındaki içeriklerin görünür olmasını sağlayan etiket (@), hashtag (#), konum ekleme özellikleri kullanılabilir. Instagram algoritması belirli etiket ve hashtagler veya anahtar kelimeler etrafında yapılan aramalar söz konusu olduğunda kullanıcılara ilgili resim veya videoları sunmakta, benzer profillere erişim sağlamayı mümkün kılmaktadır. Böylece içerik üreten kullanıcılar etkileşimlerini artırma olanağı sağlayabilirken takipçiler ise belirli konular hakkındaki ilgilerine yönelik profilleri takip etme, içerikleri izleme, beğenme, paylaşma, yorum yapma durumlarında benzer içerikleri öneri olarak görebilmektedirler. Böylece örneklem belirlenirken Instagram algoritmasından faydalanılmıştır ve örnekleme ulaşım ilk olarak anonim olarak oluşturulan Instagram hesabının keşfet kısmına “anne” “mom” yazılarak sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Instagram’a anahtar araç misyonu yüklenmiştir. Instagram, profil isminde “anne” ekli olan bir profil takip edilmeye başlandığında, sürekli annelikle ilgili profilleri önermiştir. Böylece Instagram’ın önerdiği annelik profilleri takip edilmeye başlanmıştır. Nitekim örneklem sayısının farklı profillere temas ederek çoğalması bir bakıma kartopu örneklem yönteminin de kullanılmasını gerektirmiştir. Ardından takip edilen anne profillerinin arasından heteroseksüel yasal evlilik içinde bulunan, (yaşları fark etmeksizin) en az bir çocuğa sahip, Türkiye’de ikame eden, aynı zamanda kamuya açık (gizli olmayan) bir şekilde çocuklarıyla anı biriktirmenin ötesinde bebek ve çocuk bakım ve deneyimleri dahası annelik pratikleri konusunda güncel ve aktif olarak (günlük hikaye paylaşımında ve haftada en az bir gönderi paylaşımında bulunan) içerik üreten, takipçileri ile etkileşim kuran, Instagram’ı interaktif olarak kullanan annelerin profilleri örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenmesinde annelerin paylaşım sıklığı, platformu etkileşimli ve interaktif bir biçimde kullanıp kullanmamaları kriterleri, annelerin profillerinde yer alan paylaşımlarının altındaki yorumların içeriğini sosyolojik merakla analiz ederek takipçi annelerin tepkilerinin ve gözetleyen ve gözetlenen anneler arasındaki etkileşimlerin neler olduğunu öğrenmek amacıyla belirlenmiştir. Buna göre örneklemi belirlerken aynı zamanda amaçlı örneklem tekniği de kullanılmıştır. Nitel araştırmaların amacı evrene genelleme yapmak olmadığı aksine, bireylerin deneyim, duygu ve düşüncelerini derinlemesine incelemek, verilerdeki ortaklıkları veya farklılıkları ortaya koymak olduğu için nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirlemede sayısal büyüklükten öte veri derinliği, miktarı ve bilgi yoğunluğunun etkili olduğu ifade edilir (Yıldırım& Şimşek, 2011). Yıldırım ve Şimşek (2011, s.114-115) nitel araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemede dikkat edilmesi gereken ilkelerden birinin veri miktarı olduğunu ve toplanan veri veya bilgilerin derinliğinde örnekleme dahil edilen kişilerin sayısının azaldığını belirtmektedirler. Instagram’daki anne profillerinde de Instagram’ın sunduğu IGTV, story, postlar, yorumlar, dahası görsel ve metin içerikli bölümlerin olmasından dolayı bir veri yoğunluğu bulunmaktadır. Böylece veri yoğunluğu ve derinliği ilkesinden hareket edilerek 13 annelik Instagram profili örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem dahil edilen annelerin profilleri detaylı olarak gözlemlenmiştir. Ancak hem veri yoğunluğu hem de verilerin güncelliği göz önünde bulundurularak sınırlandırma yapılması uygun görülmüş ve annelerin profillerindeki annelik, çocuk bakım ve yetiştirme deneyim ve bilgileriyle ilgili son 100 paylaşım ve bu 100 paylaşım altındaki yorumların içeriği ve formu ayrıntılı analiz edilmiştir.

Analiz

Instagram incelemesi yapılan bu araştırmada elde edilen verilerin analizinde söylem analizi kullanılmıştır. Bu, dijital annelerin paylaştıkları annelik pratikleri ve deneyimlerinin çözümlenmesinde onların anlatımlarında ve kavramsallaştırmalarında dolayımlanan annelikle ilgili bilgi, güç, iktidar ve hegemonik söylemlerinin serimlenmesini sağlaması açısından etkili bir analiz biçimi olarak

görülmüştür. Profiller analiz edilirken araştırma, kişilerin araştırmacının varlığı nedeniyle etkileneceğinden veya paylaşımlarının ve tartışmalarının yönünü değiştirme ihtimali bulunduğundan dolayı katılımlı gözlem yerine katılımsız gözlem gerçekleştirilerek yürütülmüştür. Nitekim Binark'a göre de (2007, s. 37) katılımlı gözlemlerde "araştırmacı tartışmaya etki etme olanağına sahiptir. Araştırmacının olaylara müdahil olmasının etik yönü ile araştırmacının varlığının katılımcılar tarafından bilinmesinin uzamdaki tartışmanın yönüne etkisi" bulunmaktadır. Bununla beraber bir araştırma katılımsız gözlemlerle gerçekleştiriliyorsa "araştırmacı, gözlemlenenlerin kişilik haklarını, gizliliği ve anonimliği korumalıdır. Etnografik alan araştırması çevrimiçi grup ilişkilerine zarar vermemelidir" (aktaran, Binark, 2007, s. 38). Bu çalışmada da kişilik hakları, kişilerin özsayılarını, özel yaşamlarının gizliliğini korumak; kişilere fiziksel ve psikolojik açıdan zarar vermemek gibi etik ilkelerin sorumluluğu göz önünde bulundurularak katılımcıların anonimliği korunmuştur, annelerin kimliğini belli edecek bilgiler veya tarihler verilmemiştir. Etik ilkeler çerçevesinde dijital annelerin paylaşımları ve takipçi annelerin yorumları analiz edilirken kimliklerini gizli tutmak amacıyla annelerin sayfalarının isimleri DA1, DA2, ... şeklinde kodlanmıştır. Örneklem dahilindeki anne profillerinde yer alan son 100 gönderinin altındaki yorumlar da analiz edildiği için yorum yapanların da kimlikleri gizli tutulmuştur ve (gerekli görüldüğü yerlerde) takipçi anne anlamına gelen TA1, TA2,... şeklinde kodlanmıştır.

3.1. Demografik Özellikler

Anneler 27-45 yaş aralığındadırlar. Çocuk sayıları incelendiğinde; 10 annenin bir, 2 annenin iki, 1 annenin üç çocuğu vardır. Çocuklarının yaşlarına bakıldığında, annelerin çoğunluğunun çocuk yaşı 0 ile 5 arasında değişmekle birlikte, bir annenin çocuğu 13 yaşında, üç çocuklu bir diğeri annenin ikiz çocukları 14 ve diğeri bir çocuğu 16 yaşındadır. Annelerin özellikle küçük yaşta çocuklara sahip olduğu sadece iki annenin çocuklarının yaşlarının görece daha ileri yaşta olduğu söylenebilir. Örneklem dahil olan anneler, en az lisans mezunu olmakla beraber eğitimlerini, hukuk (DA1), mimarlık (DA2, DA3, DA9), tıp (DA7, DA11), işletme (DA4), öğretmenlik (DA8, DA10), çocuk gelişimi (DA5, DA6), mühendis (DA12), ebelik (DA13) gibi alanlarda tamamladıkları görülmektedir. Ancak sadece beş anne, uzmanlıklarına sahip mesleklerini devam ettirmektedir. Ücretli kurumsal bir işte çalışanların mesleklerine bakıldığında iki annenin doktor (DA7, DA11), bir annenin öğretmen (DA8), bir annenin ebe (DA13) bir annenin de akademisyen (DA1) olduğuna tanık olunmuştur. Bununla birlikte tüm anneler, profillerinde online ticaret iş birlikleri yapmaktadırlar. Yaşadıkları şehirleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür; 5 anne İstanbul'da (DA1, DA4, DA5, DA9, DA13), 1 anne Uşak'ta (DA2), 1 anne Burdur'da (DA3), 1 anne Muğla'da (DA6), 1 anne Adana'da (DA7), 1 anne İzmir'de (DA8), 1 anne Bursa'da (DA10), 1 anne Ankara'da (DA11), 1 anne de Aydın'da (DA12) ikamet etmektedir.

4. BULGULAR⁵: DİJİTAL MECRALARDA ANNELİK KARŞILAŞMALARI

İlk olarak ifade etmek gerekir ki; Instagram profilleri incelendiğinde dijital annelerin kendileri, uzman bilgileri yönergelerini takip ederek annelik pratiklerini yerine getirdikleri, bu bilgileri uzmanların kendilerinden, öğüt kitaplarından ve medyadan elde ettikleri anlaşılabilir. Örneğin DA5 kızlarının eğitimi için (anlayarak okuma) öncelikle kendisinin ilgili eğitim için seminere katıldığını bildirmiştir. DA2 Emzirmeyi bırakma sürecinde psikologdan yardım aldığını belirtmektedir. DA12 bir bilgilendirme postu da yayınlarken tuvalet eğitimi sürecinde DA13 kızının alerjisi için kullandığı doğal ürün takviyesi konusunda, DA4 çocuğunun ek gıdaya geçiş aşamasında, doktorlarının ve/veya aile doktorlarının tavsiyesini aldığını belirtmektedir. DA1, DA9, DA10, DA3 ve DA6 annelikle ilgili

⁵ Verilerin özgünlüğünü korumak adına çalışmada yer verilen ifade ve cümlelerde yazım, noktalama yanlışlarına veya kısaltmalara vb. hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir.

Çocuğunuzun Beynini Geliştirin, Bağırmayan Anneler, Olumlu Ebeveynlik kitapları okuduğunu ve verim aldıklarını, faydalandıklarını ifade etmektedirler. DA4 ek gıdayla ilgili bir sorunun cevabına yönelik, Google kullandığını ifade etmiştir, “mesela, ben de ‘Google’a ‘avokado kaçınıcı ayda verilmelidir’ yazıyorum. Araştırıyorum” şeklinde ifade etmiştir. Annelerin bilimsel bilgiye göre çocuk yetiştirdiklerine dair örnekleri artırmak mümkündür.

Bununla beraber edindikleri her türlü bilgiyi takipçileri olan gözetleyen konumundaki anneler için paylaşım açmaktadırlar. İnterneti interaktif olarak kullanan dijital annelerin bilgiye referans olma biçimlerine bakıldığında birçok çeşitlilik göze çarpmaktadır. Kadınlar, kendi annelik deneyimleri dışında Instagram profillerinde uzman bilgilerini de paylaşmaktadırlar. Dijital anneler, kimi zaman uzmanlık alanları kimi zaman da deneyimleri ile ilgili canlı yayın açmakta ve annelerle sohbet etmektedirler veya uzmanlarla (doktor, eğitimci, çocuk gelişimci vb.) yüz yüze yaptıkları röportajları dijital platformlardan takipçi annelere aktarmaktadırlar. Özellikle pandemi sonrası süreçte uzmanlarla veya farklı annelerle Instagram profillerinde canlı olarak sohbetler gerçekleştirmektedirler. Örneğin, DA5 sayfasında sınav annelerine yönelik, yani çocukları sınav sürecinde olan anneler için bir uzman eşliğinde canlı yayın planlamıştır. Bununla birlikte DA2 bir psikolog eşliğinde çocuklar için ekran süresi, tuvalet eğitimi, emzirmeyi sonlandırma gibi konularda kısa kısa video içerikleri üretmiştir. Bir doktor olan ve anneliğini ‘uzman annelik’ olarak nitelendiren DA7 de, kendi uzmanlığından faydalanarak benzer konularla ilgili kısa videolar çekmektedir. Ayrıca farklı uzmanlarla canlı yayın gerçekleştirmektedir. DA11 çocuğu enfeksiyonla ilgili sorun yaşadığında pediatri doktorunun kendilerine verdikleri önerileri takipçileriyle paylaşmaktadır. DA10, DA1, D11, DA2, DA13 verdikleri bilgilerle ilgili İngilizce veya Türkçe kaynaklara referans vermektedirler. DA1, DA9, DA3 ve D6 ise okudukları kitapları tavsiye niteliğinde paylaşmaktadırlar. Böylece örneklem dahilindeki annelerin “bilinçli annelik” temsilini yansıttıklarını söylemek mümkündür. Anneler bir yandan “bilimsel annelik” kültürlerini temsil ederken bir yandan da bilgiyi yayma misyonu edindikleri de anlaşılmaktadır. Bu dijital annelerin ‘takipçi’ annelerin bazıları tarafından “ışık tutan” “önder” ve “temsiliyet vasfı”na sahip bireyler olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim dijital anneleri yüceltecek, “harika bir annesiniz” “her anne sizin gibi bilinçli olsa” “bilinçli anne”, “Bizi aydınlatmanız çok güzel oldu” “paylaşımlarınız her zaman bana ışık oldu”, gibi birtakım söylemlere annelerin profillerinde yer alan paylaşımlarının altında rastlamak mümkündür. Böylece dijital anneler hem çocuklarıyla olan deneyimlerini, pratiklerini ve bilgilerini paylaşmakta hem de uzman bilgilerinin ve iktidar söylemlerinin aktarıcısı olmaktadır. Öte taraftan bu dijital anneler, daha önce bahsedilen hem bilgi yayma hem teknolojiyi iyi kullanma ve mükemmel anneliği yansıtmaya gibi özellikleri nedeniyle Alpha Mom’la özdeşlik göstermektedirler.

Bunlara ek olarak dijital alanlara bakıldığında, modern dönemden itibaren bilimsel bilginin eril iktidarların elinde bulunduğu ve onların bilim diline sahip olduğu, kadınların ise bilim alanından dışlandığı; bu çerçevede kadınların sadece bilgiyi alımlayıcı, üretken olmayan pasif varlıklar, erkeklerin ise bilgiye sahip, üretken özneler olarak kurulduğu (Özkazanç, 2010) görüşünden farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Kadınların bir kısmını oluşturan örneklem dahilindeki dijital annelerin bu bilgileri erkeklerden teslim alarak, uzman bilgilerine kendi annelik deneyimlerini de ekleyerek dijital alanlarda işletmektedirler. Daha önce yer verilen takipçi annelerin söylemlerinden de anlaşılabilir üzere bu durum, annelere bir yücelik vasfı, sağlamaktadır. Böylece eril iktidar alanlarına kadınların girmesi, bir yandan kadınların pasiflikten kurtuluşunun bir resmini sunmaktadır. Diğer yandan ise gözetlenen dijital annelerin elinde iktidar teknolojileri olarak hem medyanın hem de bilginin bulunması, ‘takipçi’ ‘gözetleyen’ anneler üzerinde denetim veya disiplin kurmayı mümkün kılan, ‘mükemmel anneliği’, ‘bilimsel/uzman anneliği’ de içerimleyen *egemen/hegemonik annelik* olarak adlandırılabilir bir annelik inşası ile karşılaşmayı mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda anneler arasında hiyerarşik bir

konumlanma da görülebilmektedir. Böylece, gözetim, bilgi, bilim çerçevesinde ve söylemsel düzlemde dijital annelerin, takipçi annelerle olan ilişkisi ve etkileşimi, iktidar kavramını kapsayacak şekilde yapılandırılabilir. Nitekim, vurgulamak gerekir ki; analiz boyunca, asıl olarak disipline edilen, *pasif edilen/edilgen annelik* dolayısıyla hegemonik anneliğin inşası daha net anlaşılabilmiştir. Bu nedenle özellikle bazı takipçi annelerin disipline edildiği düşüncesini destekleyen söylemlere ve verilere ayrıca yer vermek gerekmektedir.

4.1. Gözetleyen Gözlerin Nesneleşmesi: Hegemonik Annelik versus Edilgen Annelik

Araştırılan dijital alanlarda, takipçi annelerin, Instagram’da annelik profili açan dijital annelerin yaydıkları bilgileri, deneyimleri ve söylemleri nasıl içselleştirdiklerini ve kendi annelik icralarını nasıl denetlediklerini ve disipline ettiklerini örneklediren birçok yoruma rastlanmaktadır. Araştırmaya dahil edilen tüm dijital annelerin paylaşımlarının altındaki takipçi annelerin yorumlarında, dijital annelerin annelik icralarını “aynen uyguladıklarını” veya “uygulayacaklarını” ifade eden söylemleri görmek mümkündür. Buradaki durumu Foucault’un teorileri ile açıklamak mümkündür. Ona göre artık insan davranışları üzerinde sosyal bir kontrol dayatmak adına kurumlara ve kapatılma pratiklerine ihtiyaç yoktur, kişinin kendi kendini gözetlemesi dahi kişinin davranışlarını belirlemektedir (Foucault, 1992). Ancak bu araştırmada gözetleme pratiğinin, gözetleyen bakışlarının gözetlenen nesneleştiği yönünde olmadığı, aksine gözetleyen, gözetlenenin davranış ve düşüncelerini izleyerek kendi kendine disipline ettiği şeklinde olduğunu belirtmek gerekir. Bu, Foucault’un eğitimci ile öğrenci arasındaki ilişkide var olduğunu savunduğu, gözetimin işleyişinin sadece yukarıdan aşağı olmadığı aynı zamanda aşağıdan yukarı ve yanlara doğru olduğu, eğiticiyi gözleyen öğrencilerin eğitimcilerin aktardıkları bilgileri, içselleştirerek kendi davranışlarını disipline ettiği bir denetleme pratiğidir (Foucault, 1992, s. 222). Dahası bu araştırmada da takipçi annelerin eylemlerini disipline etmesi, sosyal medyada gözetlenen olmaktan kaynaklanmamakta aksine ağlardaki anneleri takip etmekten, gözetlemekten kaynaklanmaktadır. Gözetleme konumunda olan takipçi annelerin söylemlerinin izi sürülmeye devam edildiğinde bazılarının, kendi annelik pratikleri, gözetledikleri dijital annelerle benzer olmadığı taktirde “yanlış (annelik pratikleri)”, “eksik hissetme”, “kötü anne”, “iyi anne olamama” gibi olumsuzluk içeren söylemleri kullandıklarına da rastlanmaktadır.

Örneğin DA8, çocukların odasında çok oyuncak olmasının dikkat dağınıklığı, odaklanma güçlüğü, doyuma ulaşma duygusunun körelmesi, çocuğun hayal gücünün sınırlanması gibi nedenler doğuracağı bu nedenle çocukların odalarında oyuncakların tümünün aynı anda bulunmaması önerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine annenin paylaşımının altına bazı gözetleyen takipçi annelerin “yanlış/hatalı annelik”i ima eden söz dizimlerini kullanmış oldukları görülebilmektedir: “Bu hatayı ben çok yapıyorum. Bir daha mı gelecek bu yaşa istediği ile oynasın düşüncesindeyim. Demek yanlışmış”. Böylece takipçi annelerin bazılarının, dijital annenin paylaşımları üzerinden kendi annelik pratiklerini değerlendirmekte olduğu ve bu doğrultuda kendi annelik pratiklerini yanlış annelik pratiği olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bilgilendirici veya öneri niteliğinde olan içeriklerin çoğunun altında yer alan yorumlarda bu tarz “yanlış annelik pratiklerini” uygulamakla ilgili birçok yoruma rastlanmaktadır.

Bir başka dijital anne DA1, 7 aylık bebeği için hazırladığı ek gıda menüsünü, sabah, öğlen, akşam öğünlerinde çocuğun hangi besinleri tüketmesi gerektiğini, her bir öğünde farklı besinleri içerecek şekilde, paylaşmıştır. Gönderinin altına takipçi annelerden bazıları, bu paylaşımın onları nasıl kötü hissettirdiğinden bahsetmiştir. Örneğin bu annelerden birisi kendisinin yaşadığı hissi “kötü anne” olarak tanımlamıştır: “Bu menüyü okuyunca kendimi çok kötü bir anne gibi hissettim. Bu kadar şeyi

her öğün her gün hazırlayacak bir vaktim yok.” DA3 ise bebeği kendi kendine yemek yemeğe nasıl alıştırdırız içerikli bir post paylaşmıştır ve annenin paylaşımının altında “iyi bir anne” olmadığını düşünen ve “kötü anne” hisseden kişilerin olduğu görülmektedir: Örneğin bir anne “Bn annelik yapamıyorum hiç bir şey öğretiliyorm çocuğum bir yaşında zorla yediriyorum ve üstelik bu iki çocuğum da aynı kızım 5 yaşında hala telefonla zorla yediriyorum nasıl düzeltereğimi bilmiyorum Bn kendim yedirmesem aç olduğunu düşünüyorum ama faydam değil hep zararım kendimede onlarda Bn iyi bir anne olamadım 🤔” şeklinde kendini ifade etmiştir. DA7 “bebeğinizin beynini besleyin” diye bir post paylaşmıştır ve postun içeriğinde çocuğun uygun aylarda uygun ek gıdalarla beslenmesi, bebeğin alması gereken proteinler, yağlar, d vitaminleri, emzirme ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Bunun üzerine takipçi bir anne, genel olarak çoğu annenin nasıl bu durumdan olumsuz etkileneceğini yorumlara yazmıştır: “Bu pahalılıkta eminim ki bir çok annenin ‘ben çocuğumu iyi besleyemiyor muyum? Acaba’ Diye içlendiği bir geceye daha iyi geceler.”

D10 emzirme sürecine dair; nasıl emzirdiğini ve emzirirken annelerin dikkat etmesi gerekenlerle ilgili bir paylaşım yapmıştır. Bunun üzerine bir takipçi annenin yorumu; “Bende emzirmeyi çok istemiştim. İlk iki ay çok güzeldi. Ama sonra kendi isteği ile bıraktı. Çok üzülüm çok ağladım her şeyi demedim ama almadı. Hala üzülüyorum düşündükçe. 🤔” şeklinde olmuştur. DA2 sayfasında bebekler için ek gıdaya geçiş sürecinde yemek seçmeyi önlemeye yönelik 13 ipucu içeren bir notu, çocuğunun kendi başına yemeği dökerek yediği reels videosu eşliğinde paylaşmıştır. Bunun üzerine takipçi annelerden birisi dijital annenin videolarının kendisini nasıl eksik hissettirdiğine dair ifadeler kullanmıştır: “Keşke herkesin çocuğuyla yemek hazırlayacak ya da dökerek yemesine izin verdikten sonra 1 saat ortalığı temizleyecek kadar vakti olsa...böyle videolar bir anne olarak bana bir şey katmak yerine eksik hissettiriyor”. Aynı paylaşımın altına başka bir anne ise videonun kendisini nasıl kötü hissettirdiğine yönelik duygularını paylaşmıştır: “bu videyou gözümde yaş akar izledim gerçekten ne yapsak ne etsek zorla olmuyor. Bunlar insta annelerin işi sanırım” Özellikle bu ifade de takipçi anne paylaşımın onu duygusal bir yük oluşturduğunu ifade etmekle birlikte kendi anneliği ile dijital annenin/annelerin anneliğini kıyaslamakta olduğu açıkça görülmektedir. Bu dijital annelerin iktidarının anneler üzerinde yaygın bir etki bıraktığının başka bir göstergesidir. Böylece literatürde sıkça üzerinde durulan mükemmel annelik inşasında “iyi/kötü”, “doğru/yanlış” annelik söylemlerinin anneleri etkilediğini savunan birçok çalışmaya (Bayraktar, 2011; Goodwin & Huppertz, 2010) benzer bulguların bu araştırmadaki örneklem kapsamında da ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Örneklem çerçevesinde belirlenen annelerin profillerinde yer alan, “kötü annelik”, “eksik hissetme” gibi yorumlardan anlaşılmaktadır ki gözetim sadece mükemmel anneliğin veya iyi anneliğin devam ettirilmesini sağlamamaktadır. Aynı zamanda gözetleyen takipçi annelerin bazılarının, dijital annelerin yansıttığı iyi ve ideal anneliğin ölçütlerine uygun pratikleri sergileyemediklerinde suçluluk psikolojisi ve mükemmel anne olma baskısı yaşadıklarını söylemek mümkündür. Nitekim bu bulgu, gerek yüz yüze (Henderson vd., 2010) gerekse de sosyal ağlarda annelerin birbirlerini gözetlemesinin veya birbirleriyle olan etkileşimlerinin onların olumsuz duygularını besleyeceği yönündeki çalışmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Lang, 2008; İşözen & Özkan, 2021). Ayrıca bu araştırma bulguları Douglas ve Michaels’ın (2004, s. 6) “Annelik psikolojik bir polis devleti haline gelmiştir” anlayışını da desteklemektedir. Onlara göre, anneler birbirlerini takip ederek zamanla kendi davranış ve düşüncelerini denetlemeye başlar. Örneklem dahil edilen dijital anneleri takip eden annelerin de dijital anneleri izlerken kendi annelik icralarını disipline ettiklerini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda uzman bilgileri ve medyanın iktidarı keşişiminde ve ilişkiselliğinde kendi anneliğini şekillendiren dijital annelerin, mükemmel ve iyi annelik söylemlerini ve görsellerini yeniden üretmek özne konumuna yükseldiği, ayrıca gözetleme yoluyla diğer anneler üzerinde bir mikro iktidar haline geldikleri söylenebilir. Böylece bu bulgular *hegemonik annelik* ve dijital annelerin disipline ettikleri

diğer annelerin *edilgen (pasif edilen) annelik* özneliği inşası ile ilgili bulguları desteklemektedir. Buradaki hegemonya kavramının Foucault'un tartışmalarında yer alan iktidar kavramına benzer bir şekilde fiziksel bir güç ve baskı şeklinde uygulanmadığını, gözetleme pratiklerinin de etkisiyle arzu, duygu ve isteklerin yönlendirilmesini içerecek biçimde psikolojik olarak gerçekleştiğini ve disipline edici olduğunu da ayrıca vurgulamak gerekmektedir.

Dijital Anneliğin Yeniden Ürettiği “Mükemmel Annelik” Pratiklerine Karşı Duruş ve Söylemler

Dijital annelerin Instagram'daki paylaşımları ile birlikte bazı takipçi annelerin pasif alımlayıcı veya nesne olarak kaldığı; bazı takipçi annelerin gözetlenen dijital annelerin sayfalarında suçluluk, kendini yargılama, kötü anne hissetme ile ilgili ve dijital anneleri idealize eden söylemleri dile getirdiği gözlemlenmekle beraber dijital annelere yönelik karşıt görüşleri dile getiren, onları yargılayan cümle dizimlerine de rastlanmaktadır.

4.1.1. Uzman Bilgisine Karşılık Geleneksel ve Dini Bilgi

Buna göre bazı takipçi anneler uzman bilgisinin karşısına geleneksel bilgiyi veya dini bilgiyi koyarak, karşı duruş sergilemektedirler. Bazı takipçilerin, dijital annelerin yaptığı ve bilimsel olarak kabul edilen uygulamaları eleştirdikleri, yorumlardaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Örneğin DA4 annelere bebeğinin diş çıkarma süreci ile ilgili deneyimini reels olarak nitelendirilen video şeklinde paylaşmıştır. DA4, paylaşımında dişleri ağrıyan ve kaşınan bebeği için anne sütü dondurması yaptığını ve soğuk anne sütü dondurması ile çocuğunun rahatladığını ifade etmiştir. Bunun üzerine bazı takipçi annelerin, annenin verdiği bilgilere karşılık geleneksel çözümler ürettiklerine veya dini bilgiyi referans aldıklarına rastlanmıştır: “Aşırı saçma neymiş diş hekimi önermiş oda halk etmiş cenabı hak bile anne sütünü ısıtıp bebeğe öyle gönderi yazın bile o süt ılık, soğuk yedirmek nedir yani”, “Taze soğan yada pırasa verin ,bizim burada bir söz vardır , diş çıkan bebek annem şapkama satsada bana soğan alsa dermiş derler 🤔”. DA12 de kızının diş çıkarma sürecinde benzer bir yöntem kullandığını paylaşmıştır. Amerikan Pediatri Akademisi'nin önerisi olduğunu vurgulayarak, ağrıyı ve iltihabı hafifletmek için iletmiş ve buzdolabında soğutulmuş bez kullanımını annelere tavsiye etmiştir. Yorumlarda yine benzer bir şekilde “Diş için en iyi çözüm yeşil soğan hem ağrıyı kesiyor hem de iyi kaşıyor” ifadesine rastlanmıştır. DA11, bebeğinin iştihayı nasıl artırdığını, bu konuda neler yaptığını ve çocuğunun iştahını artırması adına doktor tavsiyesi ile çocuğuna verdiği takviyelerin, destekleyici ürünlerin neler olduğunu reel videosu eşliğinde paylaşmıştır. Yorumlarda ise karşıt görüş bildiren annelerden biri şu şekilde yorum yapmıştır: “her doktor her şeyi dört dörtlük biliyor diye bi kaide yok ya. Çocuğuna göre ölçüp biçip ona göre yapıyor bu içerikleri ama kendi çocuğuna göre işte. diğer anneler de görsün yapsın işe yarıyor demek için paylaşmış ama ben çocuğuma hasta olacağını hissettiğim an Zühre ana macunu veriyorum ...ben faydasını gördüm...”

Bu durumu, takipçi annelerin bazılarının dijital annelerin yansıttığı bilimselliği, mükemmelliği içeren *hegemonik annelik* pratiklerine yönelik bir tavır aldıkları ve bu nedenle çeşitli stratejik araçlarla -ki bu araç karşı söylemdir- egemen söylemleri kullanan uzman dilini gövdesini zedelemeye çalıştıkları şeklinde yorumlamak mümkündür. Nitekim bu tür söylemleri kullanan takipçi anneler, maruz kaldıkları egemen dilin yönünü değiştirmekte ve onu, aynı kuvvetle ‘mükemmel anneliğe’ yönelik kullanmaktadırlar. Aksu Bora'nın da belirttiği üzere (2010, s. 155) “hiçbir iktidar ilişkisi tek yönlü değildir ve her iki taraf da çeşitli stratejiler ve araçlar kullanarak kendi güçlerini artırmaya çalışmaktadır”. Bu bağlamda takipçi annelerin bilimsel bilgi yerine geleneksel bilgiye yönelik güçlü vurguları, *hegemonik annelerin* söylemlerine yönelik karşıt söylemler kullanarak *gelenekçi annelik*'in yeniden inşasında rol oynadıklarının göstergesidir. Üstelik örneklem dahilindeki dijital anneler bilime

dayalı, yeni bir annelik prototipini temsil ederken, geleneksel yöntemleri savunan anneler olduğu da görülebilmektedir. Bu durum Aksu Bora'nın (2010, s. 78) Türkiye'deki modernleşme sürecinde birçok değişim ve kırılmalar gerçekleşmesine rağmen hala modern kadın ve geleneksel kadın dualitesinin sürerliliğini ifade ettiği düşünceleri ile bağlamsallaştırılabilir.

4.1.2. Dijital Annelerin Konumunu Sorgulama

Öte taraftan bazı takipçi annelerin, dijital annelere yönelik “uzmanlığınız nedir”, “eğitiminiz nedir”, “anneliği hakkıyla yapan bi sensin(!)” araştırma diye verdiğiniz bilgilerin bilimsel hiçbir yanı yok”, “en anne sizsiniz tamam” gibi söylemsel karşı çıkış ve duruşları da dikkat çekmektedir. Örneğin DA4 “Çocuklara söylenmemesi gereken cümleler (ebeveynlik notlarımız)” başlığı ile beraber bir reels içeriği oluşturmuş. Reels içeriğinde çocuklarla iletişimin nasıl olması gerektiğine dair yönlendirici ifadelerde bulunmuştur. Bunun üzerine bazı takipçi anneler tarafından anneye yönelik, annenin bilgisini yargılayıcı ve eleştirel söylemler kullanılmıştır: “Bu ülkede herkes eğitimci yaşam koçu şair yazar olmuş. İki tane de Hz. Mevlana Gazali vs sözleri bu iş tamam”. “Evet artık bir çok paylaşım da bunları sakın yapmayın videoları görmeye başladık. Ama nedense gerçek hayattan uzak kitap cümleleri”. “Bu konudaki eğitiminiz?”

DA12 çocuklar hata yaptığında suçlamak yerine hata yapmasına izin vermek ve iş birliği ile çocuğun yaptığı hatayı düzeltmesini imkan tanımak gerektiği ile ilgili olarak kendi çocuğunun sütü yere döktüğü bir reels videosuyla paylaşmıştır. Yorumlarda ise “tavsiyelerinizden birşeyler alıyorum” gibi olumlu söylemler yanı sıra annenin annelik pratiğini yargılayıcı “Saçma sapan iş. İsteyerek yapılan yanlış pekiştirilmiş”, “Kibar anne olacak diye girilmedik hal kalmadı + 🤔♀”, “Böyle yapmasına izin vermek demek çocuğun bunu oyun sanması demektir benim kızım böyle izin verince daha kötülerini yapıyor gerek yok böyle modern takılmacalsra”, “evet sonra kendi hatası sürekli örtüldüğü için özür dilemeyi bilmeyen çocuklar yetiştiriyosunuz”, “şova gerek yok gerçek hayat var ne yazık ki.....” gibi söylemlerde bulunulduğu gözlemlenmiştir

Diğer annelerin profillerinde de karşılaşılan bu karşı söylemlerin anneyi yargılamak ve eleştirmek için söylendiği çıkarımını yapmak mümkündür. Bazı takipçi annelerin yorumlarından anlaşılmaktadır ki; dijital annelerin sosyal medyada annelik üzerine kurdukları hegemonyayı veya hâkimiyeti kırmak adına üretilen *gelenekçi annelikten* farklı söylemsel taktikler kullanmaktadırlar. Takipçi annelerin karşı duruş ve söylemleri iktidarın olduğu yerde direniş de vardır düşüncesini savunan Foucault'nun görüşleri ile yorumlamak mümkündür. Ona göre: “iktidar ilişkilerinde mutlaka direniş imkânı vardır, zira hiç direniş imkânı olmasaydı iktidar ilişkisi de olmazdı” (2014a, s. 236). Buradaki direnişin söylem yoluyla olduğunu vurgulamak gerekir. Diğer taraftan feminist teori içinde de iktidar ile mücadele dil ile gerçekleşir düşüncesi yer almaktadır. Onlara göre dilin iki yönü vardır. Dil bir yandan tahakküm aracı iken diğer taraftan tahakkümü yıkıcı, delici, aşındırıcı bir özelliği de bulunmaktadır (Butler, 2014; Hekman, 2016). Dijital annelerin Instagram profilleri incelendiğinde de benzer stratejiler görülmüştür ve takipçiler, eleştirel dil ve muhalif söylemleri bir direniş taktiği olarak kullanmaktadırlar. Söz konusu takipçi annelerin karşı duruş ve tavırları, yansıtılan ideal ve *hegemonik anneliği* sorgulayıcı ve özellikle de yargılayıcı olması nedeniyle bu annelerin *yargılayıcı annelik* özelliği inşa ettiği ifade edilebilir. Bu araştırma kapsamındaki takipçi annelerin *hegemonik annelik* iktidarını karşıt/yargılayıcı söylemleriyle alt üst etme girişimleri, tam anlamıyla gerçekleşmemekte aksine -özellikle her konumdan annenin farklı görüşleri savunmasıyla-‘çokluk’ ve karşılıklılık’ içeren bir iktidar çatışmasına dönüşmektedir.

4.2. Anneler Arasındaki İktidar Çatışmaları

Örneklem dahilindeki annelerin profillerine bakıldığında, kimi zaman dijital alanlarda, kadınların birbirlerine söylediklerinin karşılıksız kalmadığı görülmektedir. Daha önce de vurgulandığı üzere, gözetleyen ve gözetlenen anneler arasında karşılıklı bir yargılamaya dönüşen ilişki ağı ve mikro mücadeleler görülebilmektedir. Anneler arasındaki mikro mücadele aynı zamanda güç dengelerinin çoğulluğunun göstergesidir. Maral'ın da aktardığı üzere (2004: 139) güç dengelerinin çoğulluğu “erkekler ve kadınlar, devlet ve vatandaşlar, teknolojiye hâkim olanlar ve olmayanlar, teknolojiyi şekillendirenler ve kullananlar gibi farklı iktidar konumundaki insanlar arasında sürekli bir mücadele ve karşılıklı değişim ilişkisi”ni ifade etmektedir. Profilleri incelenen dijital annelerin, bazı zamanlarda gözetleyen konumundaki takipçi annelere cevap vermeleri ile birlikte annelik paylaşımları, kadın dayanışmasına ket vuracak düzeye gelmektedir. Dahası, dijital alanlarda annelerin birbirlerini gözetlemelerinin, kimi zaman anneler arasında bir yarışa, kendi potansiyellerini yarıştırmaların ise bir çatışmaya neden olduğu fark edilmiştir. Örneğin DA9 çocukların beyin gelişiminin farklı aylarda farklı oyunlar veya kitaplarla desteklenmesi gerektiği görüşüne kendi annelik deneyimlerini de ekleyerek paylaşmıştır. Dijital annenin bu paylaşımı için “destek” ve “teşekkür” söylemlerini dillendiren anneler olduğu gibi bu görüşü yargılayan anneler olduğu da görülmüştür. Takipçi annelerden biri “boşuna :D çocukların zekâları arıyıyor. Tamamen genetik :D” şeklinde yorum yapmıştır. Dijital anne DA9 “çok yazık bu düşünceye” diye cevap vererek bebek gelişimine yönelik oyun veya kitapların yok sayılmasını yadırgadığını belli eder şekilde bir cümle dizimi kullanmıştır. Bunun üzerine takipçi anne ise “Bir sürü kanıtla araştırma var bununla ilgili :D literatür bilmeden sallamak kolay :D” diyerek annenin bilimsel bilgiye hâkim olmadığını ima etmiştir. Böylece gerçekleşen diyaloglardan da anlaşılacağı gibi annelik bir rekabete dönüşmektedir. Buradaki takipçi anne ile dijital anne arasındaki rekabet “kim daha iyi yapar”dan ziyade “kim daha çok bilen anne” yönündedir. Gözetlenen ile gözetleyen anneler arasındaki bu tarz etkileşim biçimleri tüm annelerin profillerindeki bazı paylaşımlarının yorumlar kısmında yer almaktadır.

Nitekim anneler arasındaki çatışmalı ilişkiler dijital anneler ve takipçi anneler ile sınırlı değildir. Tüm bunlarla beraber takipçi annelerin birbirleri arasında da karşıt söylemler ve ‘kim daha iyi anne’, ‘hangi anne daha bilgili’ konularında bir rekabet olgusuna tanık olunmaktadır. Örneğin yine DA3’ün sayfasında paylaştığı “neden çorapsız geziyor, yazık neden süttten kestini, kocaman çocuk oldu neden bezi bırakmadı hala” vb. gibi annelere söylenen sözler veya sorulan soruları içeren bir reels videosunu esprili bir şekilde “ben öyle uygun gördüm” başlığı ile paylaşmıştır. Annenin bu gönderisinin altına takipçi bir anne yorum yapmış ve ardından diğer takipçi anneler de yorum yaparak dijital anne dışındaki diğer takipçi anneler de birbirleri arasında rekabete ve savaşıma girmiştir. Örneğin takipçi annelerden biri (TA1) reels videosu içinde yer alan “kocaman çocuk oldu neden bezi bırakmadı” söylemine yönelik “Zamanı gelince bezden kesilmeli bence kocaman çocukların bezlenmesi çocuğun yetişmesi açısından faydalı değil” ifadelerini kullanmıştır. Ancak başka bir takipçi anne (TA2), TA1’in bu yorumuna karşılık, “Al sana bi çok bilmiş daha” yorumunu bırakmıştır. TA1 ise etkileşimi devam ettirerek TA2’ye cevap olarak “aynen siz 5 yaşına kadar bezle dolandırın bebenizi en iyi ana sizsiniz” şeklinde bir cümle yazmıştır. Bu cümle üzerine TA2 “evet herkes en iyi çocuğunun anasıdır” yazdıktan sonra TA1 ifadelerini güçlendirerek, “her anne iyi anne yada bilgili anne demek değildir. bu anne oldu tüm bilgiler yüklendi mi oluyor. ...bir çocuk hala bebek gibi yetişiyorsa bu annenin ...ilgilenmemesi ile alakalı bunları kabul etmeyip eleştiriye kapalı olmak koskoca bir cahilliktir zaten bu cahillik” diyerek belli bir yaştan (5 yaş) sonra çocuğuna bez takan anneleri ve çocuklarını yargılamaya devam etmiş ve bazı kadınların anneliğini sorgular nitelikte ifadeler kullanmıştır. DA13 ise profilinde abur cubur yiyen çocukların daha agresif, öfke krizlerine ve şiddete meyilli olduğunu, kötü beslenen çocuklarda davranış bozuklukları gözlemlendiğini bu nedenle çocukların abur cuburdan

uzak tutulması gerektiğini bir video eşliğinde kaynakçalarını da belirterek paylaşmıştır. Paylaşım yapılan yorumlarda bu bilgiye karşı birçok karşıt görüş olmakla birlikte bir takipçi, diğer yorum yapan takipçileri ima ederek DA13’ü yorumlarda etiketlemiş ve “Ebecim hazır mısın cahillere 🤔 @... ahh kime ne diyorsunuz ki..” diyerek annenin paylaşımına katılmakla birlikte buna katılmayan ve karşı çıkan kendisi gibi takipçi anneleri cahil olarak nitelendirmiştir.

Yorumlardan da anlaşılacağı üzere, takipçi annelerin birbirlerini yargılaması çatışmalı bir etkileşim ve iletişim ağına dönüşmektedir. Annelerin tartışmalarının odağında “iyi anne”, “cahil anne”, “bilgili anne” söylemleri bulunmaktadır. Daha önceki verileri de destekler bir şekilde, anneler birbirilerini gözetleyerek, anneliklerini veya annelik ile ilgili düşüncelerini yargılamakta ve denetlemekte olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu durum, annelik iktidarının akışkan olduğunu ve Instagram’da annelerin her birinin mikro iktidar olarak var olduğunu göstermektedir. Böylece annelik etkileşimlerinin ve iletişimlerinin annelik icraları perspektifinden çok katmanlı bir hale geldiği görülmektedir. Bu anlamda, online platformlar annelik savaşlarının ortaya çıktığı bir iktidar alanına dönüşmektedir. Douglas ve Michaels (2004) da *mommy wars* (annelik savaşları) kavramını kadınların en iyi anne olabilmek için birbirleriyle ve hatta kimi zaman kendi kendileriyle dahi yarıştıklarını ifade etmek için kullanmışlardır. Bu rekabet olgusu içerisinde gelişen anneliği, *kadın olimpiyatları* olarak tanımlamışlardır. Farklı çalışmalarda bu annelik savaşları, çalışan ve çalışmayan anneler bağlamında tartışılırken (Douglas & Micheals, 2008; Oflaç, 2015) dijital mecralarda gerçekleştirilen bu çalışmada ise annelerin mikro iktidar savaşları, çalışan veya çalışmayan fark etmeksizin annelik pratiklerini en iyi kimin yerine getirdiği veya çocuk bakım ve yetiştirilmesi ile ilgili “doğru” bilgileri en iyi kim biliyor (bilimsel bilgiye kimin hâkim olduğu) gibi konular bağlamına taşındığı fark edilmiştir.

En nihayetinde annelerin birbirlerini dijital mecralarda göz hapsinde tutması ile birlikte kadın dayanışmasının da kırıldığı bir noktaya ulaşıldığını söylemek mümkündür. Abetz ve Moore (2018, s. 276) da annelerin karşı karşıya gelmesi ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Anne ile anneyi karşı karşıya getirmek, kadın dayanışmasını baltalayan ve kadınları asla bir araya getiremeyen, kadınları birbirlerine en kötü düşmanları olarak konumlandıran çok daha geniş bir ataerkil ideolojinin parçası olarak bağlamsallaştırılabilir. Bu “böl ve yönet” stratejisi, kadınların mevcut ataerkil yapılara direnme potansiyelini zayıflatmaktadır”. Yine DA3’ün profilindeki bir postunun altına takipçi annenin eklediği “Valla çocuklara yarış atı gibi diyoruz ama biz ebeveyn olarak daha çok yarışıyoruz çocuklarımızın üzerinden @” şeklindeki yorum ve yine aynı annenin başka bir zaman diliminde takipçi annelere yaşadığınız en büyük zorluk nedir sorusuna takipçi annelerin çoğunluğunun “annelik terörü” diye yanıtlaması annelerin rekabeti ve iktidar mücadeleleri açısından anlamlıdır.

SONUÇ

Çalışmanın amacı çerçevesinde dijital mecralarda yer alan anneler özelinde anneliği, gözetim, iktidar, özne, söylem ekseninde tartışmaya açan ve anneliğin yeni medyada nasıl yeniden inşa edildiğini ve anneler arasındaki etkileşimi ve konumlanmaları anlamak amaçlı gerçekleştirilen ve bu doğrultuda Instagram’daki on üç annelik profili örnekleme dahil edilen bu araştırmada anneliğin farklı boyutları ile karşılaşılmıştır.

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, medyayı bir araç olarak kullanarak takipçi annelere, çocuk bakımı ve yetiştirmeye dair konularda bilim ve bilginin diliyle ‘ses’lenmeleri dijital annelerin uzmanlık bilgisine sahip olmaları ve bu bilgilerin ve kendi deneyimlerinin aktarıcısı olmaları gibi etkenlerin dijital annelere güç/iktidar kazandırdığı görülmüştür. Bu durum dijital annelerin yeni bir öznellik kurmasını

sağlamıştır. Dahası *hegemonik annelik* diye anılabilecek ‘bilimsel/uzman’ anneliği, ‘mükemmel anneliği’, ‘ideal anneliği’, ‘iyi anneliği’ içerimleyen, Alpha Mom’la benzerlikler taşıyan yeni bir annelik inşası fark edilmiştir. Böylece akli ve iktidarı elinde bulunduran fail, özerk, inşa edici eril özne yerine ideal anneliği yansıtan (dijital) anneler tarafından davranışları ve zihinleri disipline edilen, *edilgen annelik* olarak adlandırılabilir, pasif, tabi annelik özneliği yaratılmıştır. Diğer bir deyişle, *hegemonik anneliği*, ideal annelik pratiklerinin “ne” ve “nasıl” olması gerektiği konusunda bilgi iktidarı ve gücü elinde bulunduran annelerin sahip olduğu annelik imgesi olarak nitelemek mümkündür. *Hegemonik annelik* kavramı ile erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyeti yok sayılmamakla birlikte, bu çalışmada sadece anneler arası ilişkiler göz önünde bulundurulmuştur. Bu nedenle hegemonik anneliğin erkek kadın ilişkileri temelinde değil, edilginleştirilen, pasif konuma itilen annelikle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak dijital annelerin, diğer gözetleyen takipçi anneleri disipline etmesi durumunda özne konumuna yükseldikleri ifade edilebilir. Dahası, dijital mecralar göz önünde bulundurulduğunda annelerin her biri aynı anda hem iktidarın gözlem nesnesi hem de bizzat diğer gözetleyenler üzerindeki iktidarın gölgesi olmaktadır. Fakat gözetleyen annelerin gözetlenen anneler tarafından yalnızca zihinlerinin ve eylemlerinin pasif bir şekilde disipline edildiğini vurgulamak eksik kalacaktır. Instagram’daki annelik profillerindeki *hegemonik annelik* yansımaları ve “bilgi” ve “bilimsel” söylemlerinin baskıları aynı zamanda direniş pratiklerini veya karşı söylemleri beraberinde getirmektedir. Böylece dijital mecralarda yer alan Instagram annelerinin benimsediği bilimsel bilgiye karşı olarak geleneksel bilgiyi savunan, geleneksel söylemleri kullanan *gelenekçi annelik* ve Instagram’daki annelerin verdiği bilimsel bilgiyi sorgulayan, eleştiren *yargılayıcı annelik* modellerine rastlanmıştır. Görüldüğü üzere *hegemonik annelik*, *edilgen annelik*, *gelenekçi annelik*, *yargılayıcı annelik* gibi farklı annelik öznellikleri ile karşılaşmıştır. Öte taraftan hem gözetleyen hem de gözetlenen annelerin birbirlerine ‘kim daha iyi annedir’, çocuk bakım ve yetiştirilmesi konusunda ‘kim daha yetkin’ minvalindeki rekabet etrafında yargılayıcı söylemler kullanmalarının bir annelik iktidarı savaşımını ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum kadınların annelik rollerinin, kadınlar arasındaki dayanışmayı kırdığını göstermektedir. Bu nedenle gözetimle birlikte anneler arasındaki kadın dayanışmasına engel olacak şekilde düalist konumlanmaların ortaya çıkması, konum almalarının zamanla çatışmaya dönüşmesi gibi durumlar üzerinde daha fazla durulması ve düşünülmesi gerekmektedir. Neticede yeni medyanın annelik aktivistliği ve dayanışması için bir alan oluşturabileceği görüşlerinin aksine bu çalışma kapsamında dijital alanlarda annelerin birbirlerini gözetlemesinin kadın veya annelik dayanışmasına engel olduğuna dair verilerle daha yoğun karşılaşmıştır. En nihayetinde gözetleyen annelerin bir kısmının, gözetlenenler tarafından olumsuz etkilendiği, gözetimin anneler arasındaki rekabet olgusunu artırdığı ve anneler arasında iktidar savaşlarına neden olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abetz, J. & Moore, J. (2018). “Welcome to the mommy wars, ladies”: making sense of the ideology of combative mothering in mommy blogs. *Communication Culture & Critique* (11), 265–281.
- Aktaş, G. (2019). Günümüz toplumlarında anneliğin değişen biçimlerini sosyal medya kullanıcıları üzerinden değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.
- Badinter, E. (1998). *Annelik sevgisi* (K. Çelik, Çev.) İstanbul: Afa Yayınları.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul anneler müstakbel vatandaşlar*. İstanbul: Ayizi Kitap.
- Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26(1), 219-243.
- Binark, M. (2007). Yeni medya çalışmalarında yeni sorular ve yöntem sorunu, M. Binark (Der.) *Yeni Medya Çalışmaları*, (s. 21-45) Ankara: Dipnot.
- Bora, A. (2010). *Kadınların sınıfı*. İstanbul: İletişim.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası*. B. Ertür (Çev.) İstanbul: Metis.
- Chae, J. (2015). “Am I a better mother than you?” Media and 21st-century motherhood in the context of the social comparison theory. *Communication Research*, 42(4), 503-525.
- Chen, G. M. (2013). Don’t call me that: A techno- feminist critique of the term mommy blogger, *Mass Communication and Society*, 16(4), 510-532.
- Çelen, O., & Tuna, M. (2018). Türkiye’deki gurmelerin Instagram hesaplarının içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(Special Issue 3), 411-436.
- da Silva, M. S. (2023). Motherhood. In *Gender Diversity, Equity, and Inclusion in Academia* içinde (pp. 62-71). Routledge.
- De Beauvoir, S. (1970). *Kadın ikinci cins, evlilik çağı*. B. Onaran (Çev.) İstanbul: Payel.
- Dolgun, U. (2008). *Şeffaf hapisane yahut gözetim toplumu*. Ankara: Ötügen.
- Durna, U. (2010). A tipi ve B tipi kişilik yapıları ve bu kişilik yapılarını etkileyen faktörlerle ilgili bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 275-290.
- Ezgin-Ağıllı (2017). *İktidar alanlarının kesişiminde ve ilişkiselliğinde annelik algı ve pratikleri: Blogger anne(lik)ler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Foucault, M. (1992). *Hapisenin doğuşu*. S. Hilav (Çev.) İstanbul: YKY.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi*. H. U. Tanrıöver (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. F. Keskin, (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2014a). *Özne ve iktidar*. I. Ergüden ve O. Akınhay (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, M. (2014b). *Kliniğin doğuşu*. Ş. Ünsaldı. (Çev.) Ankara: Epos.
- Fraisse, G. & Perrot, M. (1993). Siyasal kopuş ve yeni söylem düzeni. Duby ve Perrot (Ed.) *Kadınların Tarihi IV* içinde (s. 19-23) A. Fethi (Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Friedan, B. (1983). *Kadınlığın gizemi*. T. Mertoğlu (Çev.) İstanbul: e Yayınları.
- Goodwin S. & Huppatz K. (2010). *The Good mother: Contemporary motherhoods in Australia*. Sidney: Sidney Universty Press.
- Gürçayır-Teke, S. (2014). Dönüşen anneliğe yönelik netnografik bir analiz: Blogger anneler, *Millî Folklor*, 103, 32-47.
- Hays, S. (1991). *The Cultural contradictions of motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Hekman, J. S. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve bilgi*. Ü. Tatlıcan ve B. Balkız (Çev.) İstanbul: Say.
- Henderson A., Harmon S. & Houser J. (2010) A new state of surveillance: Applying Micheal Foucault to modern motherhood, *Surveillance & Society*, 7(3/4), 231-247.
- Horovitz, B. (2007) "Alpha Moms leap to top of trendsetters" https://usatoday30.usatoday.com/money/advertising/2007-03-26-alpha-mom_N.htm (Erişim: 10 Ocak 2023).
- Hoşgör, Z. (2021). Instagram rehberi: İstatistikler, algoritmalar ve en son güncellemeler <https://zeo.org/tr/kaynaklar/blog/2021-instagram-rehberi> (Erişim: 21 Ağustos 2023).
- Huey, L. S., & Yazdanifard, R. (2014). How Instagram can be used as a tool in social network marketing. *Kuala Lumpur: College of Art and Technology-(SNHU) Program HELP*.
- İşözen, H., & Özkan, Z. H. (2021). Sosyal medya kullanımının annelik tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 33-56.
- Kaylı-Şaşman, D. (2013). *Kadın bedeni ve özgülleşme*. İzmir: İlya.
- Koeber, A. (2001). Postmodernism, resistance, and cyberspace: Making rhetorical spaces for feminist mothers on the web. *Women's Studies in Communication*, 24(2), 218-240.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Lang, L. (2008). Big brother meets the "Alpha Mom": Tensions in the media standardization of motherhood. *Lore J*, 6, 1-12.
- Layder, D. (2006). *Sosyal teoriye giriş*. Ü. Tatlıcan, (Çev.) İstanbul: Küre.
- Lopez, L. (2009). The racial act of mommy blogging: Redefining motherhood through the blogosphere. *New Media & Society*, 11(5), 729-747.
- Lupton, D. & Barclay, L. (1997). *Constucting fatherhood: Discourses and experiences*. London: Sage Publications.
- Maral, E. (2004, Güz). İktidar, erkeklik ve teknoloji. *Toplum ve Bilim*. 101, 127-144.
- Michaels, M. W. & Douglas, S. J. (2004). *The Mommy myth*. Newyork: Free Press.
- Oflaç, B. S. (2015). Anneliğin ve kadınlığın blog hali: Toplumsal, annesel, tüketimsel ve politik blog söylemleri, O. Sürgevil-Dalkılıç (Ed.), *Çalışanne* içinde (ss. 339- 371). Ankara: Nobel.
- Orton-Johnson, K. (2017). Mummy blogs and representations of motherhood: "Bad mummies" and their readers. *Social Media+ Society*, 3(2).
- Özkazanç, A. (2010). Bilim ve toplumsal cinsiyet. *II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kitabı*: 16-22.

- Sever, M. (2015). Kadınlık, annelik, gönüllü çocuksuzluk: Elisabeth Badinter'den Kadınlık mı Annelik mi?, Tina Miller'dan Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler ve Corinne Maier'den No Kid üzerinden bir karşılaştırmalı okuma çalışması. *Fe Dergi*, 7(2), 71-86.
- Tanesini, A. (2012). *Feminist epistemolojilere giriş*. Bursa: Sentez.
- TÜİK (2023) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, (Erişim: 30 Ağustos 2023).
- Uzun, S., Uzun, E., Yolsal, Ü. H. & Güçlü, A. (2002). *Felsefe sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Varol, S. F. ve Tayanç, N. (2014). Blogların cinsiyeti: Toplumsal cinsiyet kimliğinin bloglarda sunumu, *International Conference on Communication, Media, Technology and Design*, 325-333.
- Yelsalı Parmaksız, M. P. (2012). Digital opportunities for social transition: Blogosphere and motherhood in Turkey. *Fe Dergi*, 4(1), 123-134.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.